

BOŞ ZAMAN DEĞERLENDİRMEDE ÇEVRE FAKTÖRÜ (Environmental Factors in Leisure Behavior)

Doç. Dr. A. Kadir ASLAN *
Yrd. Doç. Dr. L. Neşe ASLAN **

ÖZ

Boş zaman değerlendirme kavramı, "Endüstri Devrimi" sonrası ortaya çıkan sosyal ve ekonomik değişimin bir ürünüdür. O zamandan itibaren, boş zaman değerlendirme, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ortak problemlerinden birisi haline gelmiştir. Çağdaş araştırmacılara göre, boş zaman değerlendirme aktivitesi özgürce seçilir. Günün herhangi bir zamanında ve herhangi bir aktivitede yer alabilir. Boş zaman değerlendirme aktiviteleri, bireyin boş zamanında seçtiği aktiviteler olduğu gibi, çevresel özellikleri açısından da düşünülmektedir. Boş zaman değerlendirme davranışı iki önemli unsur içermektedir: 1-Aktivite veya şekil, 2-Yer veya çevre. Bu makalede yer alan veriler, iki farklı şehirdeki iki farklı üniversitede öğrenim gören öğrencilerin boş zaman değerlendirme davranışının, fırsatlar ve çevresel belirleyiciler tarafından nasıl etkilendiğini ele almaktadır.

Anahtar Sözcükler: Boş zaman, boş zaman davranışı, fırsatlar, çevresel belirleyiciler

ABSTRACT

The concept of leisure is a product of social and economic changes that appeared after the Industrial Revolution. Since then, leisure has been one of the common problems of both developed and developing countries. According to the contemporary researchers, leisure time activity is chosen freely. It may appear at any time and in any activity in a day. Leisure time activities may be thought of in terms of the environmental factors as well as the activities a person selects in his leisure. Leisure time behavior consists of two major components: 1-Activity or form, and 2- Place or environment. The data reported in this paper represent how leisure behavior of the students of two different universities in two different cities is affected by the opportunities and the environmental determinants.

Key Words: Leisure, leisure behavior, opportunities, environmental determinants.

BOŞ ZAMAN DEĞERLENDİRME VE BİREY

Boş zaman kavramı, toplumbilimcilere göre insanlık tarihi içinde hemen her dönemde ve uygarlıklarda yer almıştır. Ancak, taşıdığı anlam ve içerik bakımından geçirdiği evrelerden sonra, günümüz toplumlarında gerçek anlamını kazanmıştır. Özellikle, endüstri devrimi sonrasında, çalışma yaşamının farklılaşması ile ortaya çıkan boş zaman değerlendirme gereksinimi, endüstrileşmiş toplumlarda giderek bir yaşam biçimi haline gelmiştir. Günümüz boş zaman anlayışı bu sosyal ve ekonomik değişimin ürünüdür. Üretim ilişkilerinin insan-doğa etkileşiminden, insan-insan, insan-bilgi ve insan-teknoloji ilişkisine geçişi; toplumsal düzenlemede kullanılan zaman dilimine ve kullanılmayan bireye bırakılan zaman dilimine yeni bir yaklaşım getirmiştir. Endüstriyel işten alınan verim, tüm toplumun ekonomik gelişimi için en önemli faktör olma özelliğini korurken, boş

zamanın sayısal gelişimi, niteliksel değişimi de beraberinde getirmiştir.

Boş zaman, bir anlamda psiko-sosyolojik boyutu sayesinde eğlenceyi ve öğrenmeyi, dinlemeyi ve serbest yaratıcılığı bir araya getirmektir. Boş zaman aktiviteleri ise, bireye iş ve diğer kurumsal zorunluluklardan gelen yorgunluğun neden olduğu fiziki veya psikolojik güç kaybını tekrar kazandırarak bireyin gücünü ortaya koyar. Şüphesiz bu aktiviteler bireyin enerjisini koruyup, eğlence yoluyla sıkıntıdan kurtulmasına, kişisel kaynaklarını mükemmelleştirip kendisini geliştirmesine yol açmaktadır (Dumazeider, 1971: 190-211).

BOŞ ZAMAN VE DEĞERLENDİRME

Boş zaman kavramı tanımlamasında ortak bir yaklaşım ve değerlendirmenin oldukça güç olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalarda "boş zaman" ile "kullanılmayan zaman" dilimine ayrıcalıklı bir konum verilmektedir. Kullanılmayan

* Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

** Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

zaman dilimi genellikle, çalışma dışında kalan zaman dilimi olarak da görülmektedir. Bu bağlamda J. Dumazedier (1971:195), J. Zuzanek (1974: 295), J. Robinson (1977: 251) gibi yazarlar çalışma saatleri dışında kalan zamanın tümüyle “boş zaman” olarak algılanamayacağını ileri sürmektedirler. Bu yazarlara göre “çalışma dışı zaman”,

- a) Fizyolojik gereksinimler için ayrılan zaman
- b) Çalışma dışı zorunluluklar
- c) Boş zaman olarak gruplan-maktadır.

Yazarların çalışmasında “boş zaman” kavramı tanımlanmasında aranılan temel ilkenin “özgürce seçilmiş ve değerlendirmeye açık bir zaman dilimi” olması öngörülmektedir. “Boş zaman” kavramını genel olarak tanımlamak gerekirse, “iş, uyku ve diğer temel gereksinimlerini karşıladıktan sonra bireye kalan zaman”dır, denebilir. (Rapaport ve Rapaport, 1974: 216) Boş zaman, bireyin hem kendisi ve hem de başkaları için tüm zorluktan ya da bağlantılardan kurtulduğu ve kendi isteği ile seçeceği etkinliklerle uğraşacağı zamandır (Parker, 1971: 27).

“Boş zaman değerlendirme” kavramına getirilen tanımlamalar zaman periyotları içinde ele alındığında, 1960’lı yıllarda Fichter, Hicter, Butler, Dumazedier gibi toplumbilimcilerin konu ile ilgili görüşlerine rastlanmaktadır. Boş zaman değerlendirmeyi toplumsal bir “kurum” ile özdeşleştiren Fichter’in görüşü ilginçtir (Tezcan,1993: 12). Yazara göre, “toplumun temel bir gereksinimi etrafında toplanmış ve çokluk tarafından paylaşılan davranış örnekleri bileşimi” olarak tanımlanan “toplumsal kurum” ile “boş zaman değerlendirme” özdeşleşmektedir. Bu bağlamda, bireylerin fiziksel, zihinsel ve ruhsal dinlenme ve eğlenme gibi ihtiyaçlarını karşılaması bakımından boş zaman değerlendirme de, toplumsal bir kurum olarak düşünülmektedir. Hicter’e göre ise (1968: 110), “boş zaman değerlendirme, her bireyin kendisine uygun, kendi seçtiği özgür bir etkinlikte bulunması,

bir eylem içine girmesini sağlaması” demektir. Bu dönemde yapılan araştırmaların çoğunda yazarlar, boş zaman deneyimlerinin temelinde bir doyum arayışının varlığından söz etmektedirler. Dumazedier’e göre (1968: 254), “doyuma varmak, amacın ta kendisidir; bir başka yarara araç değildir”. Yazar doyumu, haz ve zevk arayışının, modern toplumlarda boş zaman yaşantısının temel niteliklerinden biri olduğunu ileri sürmektedir. Bireyin boş zaman değerlendirme etkinliğini sürdürmesi konusunda ise önemli etkenin, uğraşın kendisine doyum getirmesi olduğunu savunur. Yazar, doyum ve zevk alma unsurlarının bu denli belirleyici olduğu başka bir uğraşa belki rastlanamayacağını savunmaktadır. Bu görüşlere hemen hemen tümüyle katılan Butler da boş zaman deneyimlerinin özgürce seçilmiş olma, gönüllülük ve doyum sağlama açısından önemine değinerek, bu doyumları verememesi durumunda, o deneyimin boş zaman değerlendirme sayılamayacağını belirtir (1968: 14).

Boş zaman değerlendirmenin temelini oluşturan “merak” ve “ilgi”, sosyal davranış modellerinin oluşmasında ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Temel ihtiyaç dokusundan biri olan merak ve ilgi, diğer ihtiyaçların doyurulması için gerekli görülmektedir. (Feibleman, 1968: 40-50) Bunlar arasında boş zaman değerlendirmede de önemli bir işleve sahip olan bu unsurlar bir anlamda boş zaman deneyimlerinin tümünü etkilemektedir. Boş zaman değerlendirme deneyimlerinin çeşitliliği ve farklılığı yazarların boş zamanı değerlendirme konusundaki yaklaşımlarında da farklılıklar yaratmıştır. Farklı anlayışları bütünleştiren yaklaşım, ilk kez Riesmann tarafından ileri sürülen “Herhangi bir aktivite boş zaman değerlendirme haline gelebilir” görüşü ile sağlanmaya çalışılmıştır. 1970’li yıllarda Kaplan ve Wilensky tarafından da yorumlanan görüş, günümüz sosyologları arasında da oldukça benimsenmiştir. Bu görüşe göre; boş zaman değerlendirme kalıpları, günlük yaşamın bütün aktiviteleri içinde görülebilir; boş zaman değerlendirme

bir yaşam biçimi başlatabilir; ve boş zaman değerlendirme biçimleri, yaşamın anlam ve niteliğini değiştirmeye yardım edebilir (Dumazeider, 1974: 68).

Boş zaman deneyimlerini taşıdığı anlam boyutunda yorumlayan Butler (1968: 6-7) ve Zuzanek (1974: 295) ise herhangi bir aktivitenin değişik kişilerde, değişik gereksinimleri karşılayabildiğini ileri sürmektedirler. Yazarlara göre, bazen aynı aktivite, aynı kişi için bile değişik zamanlarda farklı anlam taşıyabilmektedir. Aktiviteler, farklı kültürel, sosyal ve psikolojik koşullarda boş zaman aktivitesi olarak görülebildiği gibi, zaman zaman zorunlu faaliyet içinde de algılanabilmektedir.

1980'li yıllara gelindiğinde, bireylerin gittikçe artan biçimde, genel bir ekonomik refah düzeyi ile ilgilenme eğilimi gösterdiği dikkat çekmektedir. Bu durum, bireysel yaşamın niteliğini geliştirme çabaları ile sonuçlanmaktadır. Bireylerin aldıkları kararlarda son derece etkin olan refah düzeyi, yapılan işin tümünü, satın alınan ürünleri, yaşanılan mekanı, ailenin yapısını ve büyüklüğünü etkilediği gibi, boş zamanlarını değerlendirmedeki tercihlerini de etkilemektedir. Yaşamın niteliğini geliştirme çabasında olan bireyler, gelişmiş endüstri toplumlarında kendilerine sunulan olanakların çeşitliliği ile adeta ödüllendirilmektedirler. Zaman ve para gibi bireysel isteğe göre kullanılabilen kaynakların bütçeleştirilmesi, yine endüstriyel gelişimin bireye sunduğu seçeneklerle gerçekleşmektedir (Bergier, 1981: 139).

Son yıllarda boş zaman değerlendirme çalışmaları daha küçük boyutlara indirgenerek irdelenmektedir. Önceki yıllarda, herkes tarafından bilinen belirli boş zaman aktivitelerinin konu alındığı çalışmalar, 1990'lı yıllarda yerini, günlük periyotlarda yer alan informal sosyal etkileşime bırakmıştır. Bu görüşe göre; boş zaman değerlendirme herhangi bir yerde, herhangi bir zamanda veya herhangi bir aktivitede gerçekleşebilen bir davranış

biçimidir (Samdahl, 1992: 30). Bireylerin boş zaman değerlendirme davranışları yorumlanırken, sahip oldukları psikolojik koşulun etkisinin de incelenmesi gerektiği düşünülmektedir (Hull, 1990: 100). Bir başka anlatımla, zaman ve mekan ilişkisi içinde, bireyin psikolojik koşullarının da belirleyici olduğu ileri sürülmektedir.

KENT KÜLTÜRÜ VE BOŞ ZAMAN DEĞERLENDİRME

Bir kültür birikimi sonucu ortaya çıkan kentler, birbirine benzemeyen yaşam biçimlerine sahip insanların aynı yerleşim alanında, diğer yaşam biçimlerini kabullenerek yaşayabildiği mekanlardır. Bireyi toplum yaşamında ön plana çıkartan kentler, bireyin sosyal, kültürel, ekonomik ve politik gelişimini destekler ve yönlendirir.

Kültür, yaşam biçimini ve yaşamı anlamlaştıran bir sistem olarak düşünülür. İnsanın öğrenme ve öğrendiklerini simgesel biçimde örgütleme, öğrendiklerini diğerlerine aktarma ve kendi tutum ve davranışlarında kullanabilme gücü, kültür olgusunun kaynağını oluşturmaktadır. Bu bağlamda kültür, evrensel bilgi ve değerleri içerdiği gibi, her toplumda kuşaktan kuşağa geçen değerleri, inançları ve normları da kapsamaktadır. Kentler, yaratmış olduğu özgün toplumsal çevre ile, bireylerin toplumsallaşma sürecinde etkili olmaktadır (Tatlıdil, 1993: 1).

Kentlerde uzmanlaşan alanlarda çalışan bireylerin yoğunlaşması, kentsel mekanların kullanımında farklılaşma ve genişleme yaratmıştır. Farklı çalışma ve yaşam koşulları içinde farklı alt kültürlerin ortaya çıkışı, bireylerin kent alanlarında birbirine benzemeyen özelliklerinin doğmasına neden olmuştur. Bu yaklaşım içinde "kentlileşme", kentsel koşullar altında gelişen bir yaşam stili, kentsel yaşam deneyimi içinde elde edilen bir kültür birikimidir; kentsel yaşam biçimine uyumdur.

Kentsel yaşam koşulları incelendiğinde, kırsal alanlardan oldukça farklı olduğu dikkati çeker. Kırsal yaşam

biçimi içinde topluluk, küçük, kendi kendine yeterli ve diğer gruplardan soyutlanmıştır. İlişkiler yüz yüze ve çoğu kez akrabalık temeline dayanmaktadır. Basit bir teknolojiye ve bölünmemiş, farklılaşmamış bir ekonomiye sahiptir (Tatlıdil, 1989: 6). Kentler ise, heterojen olup, kan bağına dayalı akrabalık ilişkilerinden uzaklaşarak mesleki örgütlenmelerin ön plana çıktığı, toplumsal baskı mekanizmasının sınırlandığı, bireyin "ben" olarak toplumsal ilişkilerde yer aldığı örgütlü toplumlardır. Kent yaşamı bireylerde belli düşünme ve davranış biçimleri geliştirmektedir. Günümüzde ekonomik merkezler olarak düşünülen kentler; yönetim, finansman, ticaret, medya, kültür ve sanat, spor ve dinlenme alanında ulusal ve uluslararası merkezler olmuştur.

Kentleşme sonucu, kentsel aile yapılarında meydana gelen değişiklikler, aile bireylerinin rollerine ve çalışma yaşamlarına olduğu gibi, boş zamanlarını değerlendirme biçimlerine de yansımıştır. Yüzyılın ortalarına kadar, boş zamanlarını evin dışında geçirme eğilimi gösteren kentsel aile, kentin kendisine sunduğu ticari amaçlı boş zaman değerlendirme merkezlerinde de (sinema, tiyatro, dans salonları, oyun salonları, eğlence yerleri gibi) vakit geçirirdi. Yüzyılın ikinci yarısında, başta TV olmak üzere "audiovisual" araçların ve diğer kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile kentsel aile bireyleri, "ev-merkezli" boş zaman değerlendirme şekline yönelerek, bir arada daha fazla vakit geçirme olanağı bulmuşlardır.

Bireylerin, boş zamanlarını değerlendirme anlayışı, toplumsallaşma sürecinde içinde buldukları aile, eğitim, sosyal sınıf ve alt kültür gruplarının özelliklerine göre şekillendiği gibi, yaşadığı yerleşim biriminin sunduğu olanaklarla da yönlenebilmektedir. Özellikle kent merkezleri, farklı sosyal kesimlerin beklentilerini karşılayabilen sosyal ve fiziki boş zaman değerlendirme olanaklarına sahiptir.

Kentsel mekanların kullanımı incelendiğinde ise, heterojen olarak tanımlanan kent toplumunun sosyal sınıf ve alt kültür gruplarına göre belli alanlarda yoğunlaştığı görülür. Bu farklılığın boş zamanları değerlendirme alanlarında da sergilendiği göze çarpmaktadır. Özellikle, boş zaman kullanımının sosyal sınıf ve sosyal sınıfın sahip olduğu alt kültür sistemi içinde şekillendiği ileri sürülmektedir.

SOSYAL SINIFLAR VE BOŞ ZAMAN DEĞERLENDİRME

İnsanların boş zamanlarında ilgilendikleri etkinlik türleri konusunda sosyal sınıflar arasında görülen farklılık, endüstri dönemi başlarında olduğu gibi belirgin olmayıp, endüstriyel gelişimini tamamlamış toplumlarda daha önemsiz bir boyuta gelmiştir. Özellikle araştırmalarda, toplumsal sınıflar arası farklılıkların ekonomik koşulların mı, yoksa gücü temsil eden statüye mi dayanacağı konusunda belirsizlik dikkati çekmektedir. Üst, orta ve alt sosyal olarak veya ayrıcalıklı, ayrıcalıksız ve orta sınıflar şeklinde yapılan araştırmalarda evrensel bir sınırlamanın mümkün olmadığı vurgulanmaktadır (Matras, 1984: 128).

Bireyin sınıf konumunun "yaşam farklılıkları" yarattığını belirten Weber, mülkiyetin, yani gelir dışında prestijin de önemli bir faktör olduğunu belirtmektedir. Yazara göre prestij, bir statü grubunun "yaşam biçimi" ile bağlantılıdır. Belirli herhangi bir sosyal sınıfta birkaç statü grubu bulunduğu belirtilirken, ortak çizgilerinin, gelir ölçüsü ve kaynağı, toplumdaki politik pozisyon, eğitim özellikleri ve boş zaman değerlendirme gibi özelliklerde toplandığı irdelenmektedir (Zeitlin, 1987: 155).

Toplumların refah düzeylerinin yükselmesi ile azalan sınıflar arası farklılık; yaş, cinsiyet, eğitim, meslek ve gelir açısından yine de birtakım özelliklerini korumaktadır. İnsanların ne gibi bir boş zaman etkinliğinde yer aldığı konusunda yapılan çalışmalarda bir çok sosyal bilimci

sosyal sınıf değişkeninin üzerinde durmuştur. Araştırmalara göre, bireylerin katıldıkları boş zaman değerlendirme aktiviteleri veya modelleri ile sosyal sınıfları arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır (Bishop ve Ikeda, 1970: 191; Cunningham ve diğerleri, 1970: 104).

Araştırmacılar, "gelir ve meslek" gibi bireysel "birincil" özelliklerin, boş zamanları değerlendirme gibi "ikincil" davranışlar üzerinde belirleyici olduğunu ileri sürmüşlerdir (Wilson, 1980: 26). "Birincil" özelliklerden eğitim, boş zaman uğraşlarının etkin oluşunda ve bu etkinliklerin yayılmasında önemli rol oynamaktadır (Cheek ve Burch, 1976: 45-49). Gelir düzeyinin ise, boş zamanları değerlendirmede harcanan para miktarının tümü ile yakından ilgili olduğu belirtilmektedir. En sık kullanılan sosyo-ekonomik ölçü olarak meslek ile boş zaman değerlendirme modelleri arasında da bağlantı bulunmaktadır. Örneğin, üst sosyal sınıf bireyleri, daha çok ait oldukları sınıfın değerlerine uygun ve prestij sağlayıcı boş zaman uğraşları seçerler: Tenis oynama, atıcılık, atlı sporlar, yatçılık, değerli eşya koleksiyonculuğu gibi. Alt sosyal sınıfların ise daha çok, az para harcamayı gerektiren boş zaman etkinliklerini tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Örneğin; TV izleme, piknik yapma, maça, sinemaya, kahveye, komşu ziyaretlerine gitme gibi.

Araştırmalara göre, boş zaman etkinlikleri türlerinde sosyo-ekonomik farklılıkların, yine de kesin olarak belirlenemeyeceği ileri sürülür. Bu konuda Kelly, sosyo-ekonomik durum bazına göre, o kişinin boş zaman değerlendirme davranışını belirlemenin tümüyle imkansız olduğunu vurgular. Sınıf belirleyicisi olarak gelir, tek başına bir anlam ifade etmemektedir. (Kelly, 1976: 137) Çünkü en popüler boş zaman değerlendirme etkinlikleri dahil, bir çok etkinlik sürekli para harcamayı gerektirmez. Önemli olan, geliri kullanırken bireyin nasıl bir yol seçtiği, parasını nelere harcadığı, boş zamanlarında neler yaptığıdır. Bu kriterler bireyin yaşam biçimini açıklarken, sınıfı için

de belirleyici olabilmekte (Wilson, 1980: 27) ve boş zamanları değerlendirme biçimi, sınıf konumunun bir yansıması olarak sergilenmektedir (Miller ve Robinson, 1963: 160; Rapaport ve Rapaport, 1974: 223).

ARAŞTIRMAYA YÖNELİK KURAMSAL YAKLAŞIM: FIRSAT KURAMI (THE OPPORTUNITY THEORY)

Endüstrileşme sürecini yaşamakta olan toplumumuzda, birey olarak "üniversite genci"nin boş zamanlarını değerlendirme eğilimindeki farklılıkların nedenlerinin açıklanması amaçlanmıştır. Bireyin boş zaman değerlendirme tutum ve davranışlarının oluşumunda ve yönlendirilmesinde; aktivitelere katılım düzeyinde etkin rol oynayan çevre faktörleri, yaptığımız çalışmada "Fırsat Kuramı" çerçevesinde ele alınmaktadır.

Fırsat kuramı bireyi makro boyutta bir fiziki çevre içinde ele almaktadır. Bu kurama göre, bireyin içinde yaşadığı yerleşim yerinin fiziki ve sosyal yapı özellikleri ile bu çevrede mevcut boş zaman değerlendirme kaynaklarının taşıdığı özellikler açısından elde edilebilirliği, boş zaman davranış eğiliminin yönlendirilmesinde ve şekillenmesinde önemli belirleyici faktörlerdir.

Fırsat kuramı çerçevesinde bireyin boş zaman aktivitelerine katılımının gelir, eğitim ve sınıf farklılığı değişkenleri kullanılarak incelendiği ilk çalışmalardan birisi Mueller ve Gurin tarafından yapılmıştır. Yazarlara göre, bireyler, gelirlerindeki artışa paralel olarak, o fiziki çevrede bulunan boş zaman olanaklarının pek çoğuna katılım göstermektedir. Bununla birlikte, gelirin tek başına bireyin boş zaman fırsatlarından yararlanma eğilimini açıklamada belirleyici olamadığı anlaşılan çalışmada, bu durumun eğitim ve meslek değişkenleri ile birlikte sosyal sınıfın bir fonksiyonu olduğu belirlenmiştir. Bir başka anlatımla; bireyin eğitim, meslek ve gelir düzeyinin yükselmesi ile, o çevrede yer alan

boş zaman fırsatlarından yararlanma düzeyi de artmaktadır (Lindsay ve Ogle, 1972: 19).

Fırsat kuramına göre, bulunan fiziki çevrede boş zaman değerlendirme olanaklarından faydalanma ve aktiviteye katılım düzeyi, boş zaman kaynaklarının fiziki elde edilebilirliğine ve maliyet özelliklerine göre de değişebilmektedir. Maliyetin yüksek ve kaynakların uzak olması durumunda gelir düzeyi düşük bireylerin fırsatlardan yararlanabilmesi mümkün olmamaktadır (Lindsay ve Ogle, 1972: 20). Kış sporları, yatçılık gibi maliyeti yüksek aktivitelere düşük gelir grupları katılmazken; balık avcılığı gibi maliyeti düşük bir aktiviteye katılmada, kaynağın uzak olmasının getirdiği külfet, yine düşük gelir grupları için aktivitenin elde edilebilirliğini ortadan kaldırmaktadır (Yoesting ve Burkhead, 1973: 27).

Fiziki çevredeki boş zaman fırsatlarından yararlanma bir başka açıdan değerlendirildiğinde, eğitim ve gelir değişkenlerinin fazla önem taşımadığı görülür. Bu durum, tamamen kaynağın elde edilebilirliği ile ilgilidir. Gelir ve eğitim düzeyi düşük nüfus gruplarına, kaynağın yakın ve elde edilebilir olması halinde, aktivite ile bağlantılı olduğu düşünülen gelir ve eğitim kalıplarının geçerli sayılmayacağı ileri sürülmektedir. Bir başka anlatımla, tüm gelir gruplarının söz konusu boş zaman fırsatlarının yaklaşık eşit olması halinde, aktiviteye katılımın nüfus grupları içinde benzerlik göstereceği irdelenmektedir (Lindsay ve Ogle, 1972: 20). Bu görüş, Outdoor Recreation Resources Review Commission (ORRRC) tarafından da büyük destek görmüştür.

Fırsat Kuramına biraz daha geniş bir perspektifle bakan Driver ve Brown, farklı şekillerde boş zaman değerlendirme aktiviteleri için fırsatların, o kaynağın çeşitli fiziksel, sosyal ve yönetsel konum özellikleri ile etkilendiğini ileri sürmektedirler (Whittaker ve Shelby, 1988: 261). Kaynağın "fiziksel" özelliği kapsamında, donanım kapasitesi, niteliksel özelliği ve bireye uzaklığı sayılabilir. Kaynağın "sosyal"

özellikleri ise, kaynağın sunduğu aktivitelere katılan grupların sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel, yaş ve cinsiyet özellikleridir. "Yönetsel" özellikler, kaynağın kullanımında yönetimce uygulanan kuralların tümüdür.

Bireyin boş zaman aktivitelerinin pek çoğunun, çevrede kaynakların ve koşulların hazır oluşu ile başladığı düşünüldüğünde, bu kuram bir kez daha önem kazanmaktadır (Bergier; 1981: 146). R.B. Hull'a göre, uygun koşulların mevcudiyeti ve kaynağın elde edilebilirliği, bireyin motivasyonunu artırarak, boş zaman değerlendirme tercihini değerlendirmektedir. Bunun aksi bir durumda, yani kaynakların yetersizliğinden ortaya çıkabilen sınırlılıklar ise bireyin boş zaman aktivitesine katılımında engelleyici olabilmektedir (Hull, 1990: 104). Bu duruma biraz daha açıklık getiren E.L. Jackson'a göre bireyin tercihleri ve katılımı arasında, ortaya çıkan ve "araya giren değişkenler" olarak nitelendirilen değişkenler nedeni ile boş zaman aktivitesine katılım gerçekleşmemektedir (Jackson, 1990: 58-60). Bir başka anlatımla, öncelikle bireyin belli bir aktivite ile ilgili tercihleri oluşmakta, sonra araya engellerin girmesi ile, bireyin aktiviteye katılımı sınırlandırılmaktadır. Hiçbir engelin bulunmaması durumunda ise birey, aktiviteye katılabilme olanağı bulmaktadır. Yazara göre, "araya giren değişkenler" bireysel özelliklerden, yani bireysel kapasite, kişilik, toplumsallaşma faktörleri, gelir düzeyi, zaman azlığı, ilgiler gibi unsurlardan kaynaklanabildiği gibi; daha çok, çevrede boş zaman değerlendirme olanaklarının yetersizliği veya bulunmayışı gibi fiziki çevre özelliklerinden kaynaklanmaktadır (Jackson, 1990: 58-60).

Bu kuramsal açıklamalar çerçevesinde, araştırma konumuzu oluşturan "Üniversite Öğrencilerinin Boş Zaman Değerlendirme Eğilimi" ve bu eğilimdeki farklılık nedenleri ele alınacaktır.

Bu çalışmada ele alınan iki kent, ikisi de öğretmen yetiştiren fakat fiziksel ve sosyal çevre olanakları bakımından biri

Türkiye'nin üçüncü büyük kenti olan İzmir, diğeri 50.000 nüfuslu küçük bir kent olan Çanakkale'dir. Farklı iki yerleşim biriminde bulunan Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ve Trakya Üniversitesi (18 Mart Üniversitesi) Çanakkale Eğitim Yüksek Okulu öğrencileri araştırma konusu olarak alınmıştır. Araştırma evreni ise, her iki okuldan 210'ar öğrenci ile 420 öğrenci üzerinde odaklaşmıştır.

Üniversite öğrencilerinin devam ettikleri yükseköğretim kurumların akademik yapılarındaki farklılığın yanı sıra, gençlerin boş zaman fırsatlarından yararlanmada, bu kurumların boş zaman kaynaklarının fizikî, sosyal ve yönetsel konum özelliklerinin farklı oluşu, gençlerin boş zaman davranış ve eğilimine yansiyabilmektedir.

Ayrıca, öğrencilerin öğrenim gördükleri yükseköğretim kurumunun bulunduğu yerleşim biriminin kent ve büyük kent olması, yerleşim alanları olarak gençlere sunduğu boş zaman kaynaklarının fizikî, sosyal ve yönetsel konum ve maliyet özelliklerinin farklılığı nedeniyle gençlerin boş zaman değerlendirmede farklı davranış ve eğilim göstermelerine neden olabileceği düşünülmektedir.

ÜNİVERSİTENİN YER ALDIĞI KENTTE BOŞ ZAMAN DEĞER- LENDİRME KAYNAKLARININ KUL- LANIMI

Boş zaman değerlendirme kaynakları genel bir grupta içinde sınırlandırıldığında; sanatsal ve kültürel aktivitelerin yer aldığı sinema, tiyatro, opera, bale ve konser salonları; kütüphane, sergi, müze gibi mekanlar; spor aktivitelerinin yer aldığı kapalı spor salonları, açık alanlar, stadyumlar, yüzme havuzları, tenis kortları; mesleki kursların yer aldığı kuruluşlar; kafeterya, pastane, kahvehane ve bilardo salonları; eğlence amaçlı diskolar, gazino ve eğlence yerleri; ayrıca özel amaçlı açık alanlar (golf, kamping sahaları gibi), şerit parklar ve ulusal parklar sayılabilir.

Kaynakların zenginliği açısından bakıldığında büyük kentler, boş zaman fırsatları açısından bireye çok çeşitli olanaklar sunarken, küçük kentlerde bu olanaklar oldukça sınırlı kalmakta, kırsal kesimde ise hemen hemen tamamıyla ortadan kalkmaktadır.

Üniversite öğrenim dönemine gelindiğinde, gençlerin bir kısmı ailesi ile yaşadığı fizikî çevreyi değiştirmezken; bir bölümü doğduğu, yetiştiği, ailesi ile birlikte yaşadığı yerleşim biriminden ayrılarak, yeni bir fizikî çevreye, bir anlamda üniversitenin bulunduğu kente gelmektedir.

Üniversite öğrencilerinin, öğrenim gördükleri kentin boş zaman değerlendirme fırsatları açısından sunduğu olanaklardan yararlanabilme düzeyleri kurumlar bazında ayrılaştırıldığında oldukça çarpıcı farklılıklara rastlanmıştır. Çanakkale Eğitim Yüksek Okulunda (ÇEYO) sanatsal ve kültürel etkinliklerden yararlanan öğrenciler sadece %4.4 iken, Edebiyat Fakültesinin yer aldığı Türkiye'nin üçüncü büyük kenti konumunda bulunan İzmir'in sunduğu boş zaman değerlendirme fırsatları içinde sanatsal ve kültürel aktivitelere katılanlar %75.5 ile öğrencilerin dörtte üçünü kapsamaktadır. Kurumlar arasında görülen bu çarpıcı durum tümüyle, kentlerin boş zaman kaynakları açısından taşıdığı özelliklere bağlanabilir. Daha önce de belirtildiği gibi küçük bir kent konumunda olan Çanakkale'nin üniversite gençlerine sanatsal ve kültürel boş zaman fırsatları olarak sunduğu kaynaklar son derece sınırlıdır. Bu konuda öğrencilerle yapılan görüşmelerde de kentteki boş zaman fırsatlarının yetersizliği tüm grupların ısrarla birleştiği en önemli sorunu oluşturmaktadır.

Öğrencilerin kentteki spor olanaklarından yararlanma düzeylerine bakıldığında, ÇEYO'da bu oran %18.2 iken Ed. Fak.'de sadece %8.5'tir. Kentteki mesleki kurslardan yararlananlar ise iki kurumda da yaklaşık %11.0 gibi benzer oranlardadır. Oransal dağılımda kurumlar arasında dikkati çeken bir diğer önemli farklılık ÇEYO'da kentteki kahve, kafeterya,

birahane, pastane gibi mekanlara, öğrencilerin %37.0'sinin boş zamanlarını geçirmek üzere gitmesidir. Öğrencilerin yaklaşık üçte birini kapsayan bu durum, Ed. Fak.'de öğrenim görenlerin sadece %4.5'ini içermektedir. ÇEYO'da öğrencilere bu mekanları bu denli yoğun kullanma nedenleri sorulduğunda, tartışma grubunu oluşturan öğrencilerin büyük bir kısmı

“gidecek başka yerleri olmadığını” belirtmişler ve “istemedikleri halde gittiklerini” açıklamışlardır. Bu ifadelerden anlaşıldığı gibi, yaygın kanıların aksine, üniversite gençliği boş zamanlarını “kahvede” geçirmek istememekte, ancak çaresizlikten bu mekanlarda bulunmaktadır.

Tablo 1
Üniversite Öğrencilerinin Üniversitenin Bulunduğu Kentin Boş Zaman Olanaklarından Yararlanabilme Durumu

Öğrencinin Cinsiyeti	Trakya Üniversitesi Çanakkale Eğitim Yüksek Okulu			Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi			Genel Toplam
	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	
Öğrencinin, Bulunduğu Kentin Boş Zaman Olanaklarından Yararlan. Dur.							
Sanatsal ve kültürel etkinliklere gidiyor	2.9	6.5	4.4	66.1	79.6	75.5	40.0
İstediği spor dalı ile ilgilenabiliyor	25.0	9.1	18.2	14.5	5.8	8.5	13.5
Mesleğinde yararlı olabilecek kurslara gidiyor	5.8	18.2	11.0	9.7	10.2	10.0	10.5
Kahve, kafeterya, pastane, birahane, park gibi yerlere gidiyor	44.2	27.2	37.0	9.7	2.2	4.5	20.5
Kentteki kütüphanelerden yararlanıyor	7.7	6.5	7.2	-	2.2	1.5	4.4
Kentte boş zaman olanakları bulunmadığı için yararlanmıyor	14.4	32.5	22.2	-	-	-	11.1
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kentteki kütüphanelerden yararlanma eğilimi ise çok düşük olup ÇEYO'da %7.2, Ed. Fak.'de sadece %1.5'dir. Bu verilerin dışında, ÇEYO'da öğrencilerin yaklaşık dörtte biri (%22.2) “kentte boş zaman değerlendirme fırsatlarının bulunmayışı nedeniyle aktivitelere katılımlarının mümkün olmadığını açıkça belirtmiştir. Ed. Fak.'de öğrenim gören öğrencilerin ise “hiçbiri” böyle bir görüş ileri sürmemişlerdir.

Üniversite öğrencilerinin öğrenim gördükleri kenti, “boş zaman kaynakları” açısından değerlendirmeleri incelendiğinde de kurumlar arasında önemli farklılıklar görülmektedir. ÇEYO'da öğrenim gören öğrencilerin %75.5 gibi üçte ikisi,

Çanakkale'yi bu konuda “yetersiz” bulurken, sadece %24.5'i “yeterli” bulmaktadır. Edebiyat Fak. Öğrencilerinin ise %39.5'i fakültenin yer aldığı İzmir'i “yetersiz” bulurken, %60.5'i de “yeterli” bulmaktadır. Burada dikkati çeken durum, büyük kent olmasına karşın İzmir'in boş zaman kaynakları açısından, öğrencilerin üçte biri tarafından “yetersiz” bulunmasıdır. Boş zaman değerlendirme kaynakları açısından, kentte sayıca çok ve çeşitli olanaklar bulunmasına karşın, kentin, büyük kent olarak dışarıdan yoğun göç alması, kent nüfusunun hızlı artışına neden olmakta ve mevcut kaynakların kapasitesini yetersiz kılmaktadır. Bununla birlikte, son yıllarda boş zaman değerlendirme konusunda

bireylerde ilginin artması ile büyük kentteki boş zaman kaynaklarından yararlananların sayısındaki artış, aktivite türlerinin ve tesislerin yetersizliğini ortaya çıkartmıştır.

Üniversite öğrencilerinin boş zaman davranış eğiliminde, üniversite öncesi geçmiş yaşamlarında sahip oldukları eğilimlerden ziyade, öğrenim gördükleri kentin boş zaman değerlendirme kaynaklarının taşıdığı özelliklerin etkisiyle belirgin bir biçimde yönlenebilir veya şekillenmekte olduğu düşünülmektedir. Üniversite döneminde gençlerin boş zaman davranış eğiliminin, geçmiş yaşam deneyimlerinin bir uzantısı olma durumunun, yaşadıkları fizikî çevredeki boş zaman değerlendirme olanaklarına göre, bazen ortadan kalkması, bazen de devam etmesi söz konusu olabilmektedir. Çevrede uygun koşulların mevcudiyeti ve kaynağın elde edilebilirliği, gencin motivasyonunu artırarak, boş zaman değerlendirme tercihini yönlendirebileceği gibi, kaynakların yetersizliğinden ortaya çıkabilen sınırlılıklar da gencin boş zaman aktivitesine katılımında engelleyici olabilmektedir (Hull,1990: 104).

ÖĞRENİM GÖRÜLEN KURUMDA BOŞ ZAMAN DEĞERLENDİRME EĞİLİMİ

Üniversite öğrencilerinin öğrenim gördükleri yükseköğrenim kurumunda boş zaman değerlendirme aktiviteleri olarak sunulan sosyal, kültürel ve sportif etkinliklere katılma eğilimi araştırıldığında; aktivitelere katılan öğrencilerin ÇEYO'da sadece %20.5, Ed. Fak.'de ise %37.0 olduğu görülür. Her iki yüksek öğrenim kurumunda boş zaman aktivitelerine katılma oranları düşüktür.

Aktivitelere katılan öğrencilerin oranlarının düşük olmasına karşın kurumlar arasında görülen bu farklılık, kurumlarda mevcut boş zaman değerlendirme aktivitelerinin nicelik ve nitelik özelliklerinden kaynaklanmaktadır.

ÇEYO'da öğrenim gören öğrenciler, boş zaman aktiviteleri olarak kurumlarında son derece sınırlı olanaklara sahipken, Ed. Fak.'de öğrenim görenler gerek fakültenin sunduğu, gerekse fakültenin içinde yer aldığı üniversitenin sunduğu çok çeşitli olanaklara sahiptirler. Öğrencilerin öğrenim gördükleri kurumlardaki boş zaman aktivitelerine katılmama eğiliminin yaygın oluşu, öncelikle kurumların fizikî ve sosyal özelliklerinden kaynaklanırken, "akademik çalışma programlarının yoğunluğu", "aktivite saatlerinin kendisine uygun olmayışı", "ilgisizlik" gibi bireysel nedenlerden de kaynaklanmaktadır.

Kurumlar bazında veriler incelendiğinde, ÇEYO'da öğrencilerin %29.3 gibi önemli bir kesiminin "ilgi alanına yönelik etkinlik bulamadığı" belirlenirken, bu oranın Ed. Fak.'de sadece %11.8 olduğu görülmektedir. Aktivite çeşitliliği ve boş zaman değerlendirme olanaklarının oldukça fazla olduğu Ed. Fak.'de öğrenim gören öğrenciler, çevrelerindeki fırsatları değerlendirebilmektedirler. "Ders yükünün fazla oluşu nedeni ile zaman bulamadığı" belirlenen öğrenciler, ÇEYO'da %24.5 ile dörtte bir oranında iken, Ed. Fak.'de sadece %17.5'tir.

"Etkinliklere, çalışma saatlerinin kendilerine uymaması" nedeni ile katılmayanlar ÇEYO'da %20.5 iken, Ed. Fak.'de sadece %11.5'tir. "Aktivitelerin düzenlenme ve duyurulmasında gerekli özenin gösterilmediğini" belirten öğrenciler ise, ÇEYO'da sadece %2.5 iken, Ed. Fak.'de %15.0'dir. Bu fakültenin öğrenci sayısının ÇEYO'dan daha fazla olması, öğrenim görülen mekanların daha geniş bir alana yayılması, kampus yönetimi içinde tek merkezde toplanması, bu konuda yapılan duyuruların sayıca yetersiz panolarda sergilenmesi öğrencilerin yeterince bilgilenebilmelerine neden olmaktadır.

Tablo 2. Üniversite Öğrencilerinin Öğrenim Gördüğü Kurumda Etkinliklere Katılmama Nedenleri

Öğrenim Görülen Kurum ve Cinsiyeti	ÇEYO			Ed. Fak.			Genel Toplam
	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	
Üniversitedeki Etkinliklere Katılmayış Nedenleri							
İlgi alanına giren etkinlik bulamıyor	26.3	32.0	29.3	9.7	13.8	11.8	21.5
Düzenleme ve duyurulmada özen gösterilmiyor	3.6	1.1	2.5	16.7	14.5	15.0	8.8
Etkinlikte çalışma saatleri uymuyor	14.3	28.4	20.5	6.5	13.8	11.5	16.0
Ders yükünün fazla olması nedeniyle zaman ayıramıyor	31.3	15.9	24.5	16.1	18.2	17.5	21.0
Bu tür etkinliklere okul dışında katılıyor	0.9	1.2	1.0	8.0	2.9	4.5	2.7
Bu konuya ilgi duymuyor	8.9	6.8	8.0	14.5	13.8	14.0	11.0
Katılmıyor (Yorum yok)	14.7	14.6	14.2	22.3	9.7	14.0	14.0
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

"Boş zamanlarını değerlendirme konusuna ilgi duymadığını" belirtenler ÇEYO'da %8 iken, Ed. Fak.'de %14.0 oranındadır. Bu tür etkinliklere kurum dışında katıldığı için kurumdaki aktivitelere katılmayanlar ise, ÇEYO'da %1.0, Ed. Fak.'de %4.5'tir. Aktivitelere katılmama konusunda "hiçbir" görüş bildirmeyenler ise, ÇEYO'da ve Ed. Fak.'de %14.0 ile aynıdır. Bu sonuçlar da üniversite gençliğinin boş zaman değerlendirme alışkanlıklarının "şekillenmediğini" ifade etmektedir.

Boş zaman değerlendirme konusuna "ilgi duymadığı için" katılmama davranışı sergileyenlerin, öğretmen adayı olan üniversite öğrencileri olmaları ve oranlarındaki yükseklik dikkat çekicidir. Boş zaman davranışlarını inceleyen araştırmacılar son yıllarda boş zaman aktivitelerine "katılmama" konusunu ele almışlardır. Araştırmacılara göre, aktivitelere katılmayanlar iki gruba ayrılmaktadır: Katılmak istemeyenler ve katılmak istediği halde bir veya bir dizi engelleyici faktörlerle karşılaşanlar. Aktiviteye "katılmak istememe" durumu, yani "isteksizlik", ilgi eksikliği faktörü ile

açıklanmaktadır. Bununla birlikte ilgi eksikliğinin, tek başına değil, bireysel ve çevreden gelen koşulların bir yansıması olarak ortaya çıkan engellerin belirleyicisi olabileceği ileri sürülmektedir (Jackson, 1990: 57-58). Bu görüş, Howard ve Crompton tarafından ilk olarak ortaya atılmış, daha sonra tartışılmaya başlanmıştır.

Boş zaman aktivitelerine "engelleyici faktörler" nedeniyle katılmamanın söz konusu olduğu ikinci durumda ise, engelin, tercihler ve katılma arasında yer aldığı ileri sürülmektedir. Bir başka deyişle, öncelikle tercihlerin yapıldığı, sonra araya bir engel girdiği ve bunun aktiviteye katılmama davranışı ile sonuçlanabileceği belirtilmektedir. Ancak araya engelin girmemesi halinde, bireyin aktiviteye katılabileceği ileri sürülmektedir. Bu bağlamda baskı veya engeller, "bireyin kendisinden kaynaklanan" ve "bireyin başkaları ile etkileşimi sonucu meydana gelenler" olarak gruplanmaktadır. Yazarlara göre bireyin kendisinden kaynaklanan içsel baskılar, bireyin boş zaman değerlendirme tercihlerini etkileyen psikolojik durum ve tutumları ile bağlantılıdır. Bu baskılar; stres, depresyon, dindarlık, tanıdık veya yabancı

referans grubu tutumları, önceki boş zaman aktivitelerindeki uyumu, becerisi ve çeşitli boş zaman aktivitelerinin uygunluğu ve elde edilebilirliği konusunda değerlendirmelerdir. Henderson ve arkadaşları tarafından “önceden var olan” engeller olarak yorumlanan baskılar, bu yazarlara göre “bireysel kapasite, kişilik, toplumsallaşma faktörleri, ilgiler gibi önsel boş zaman değerlendirme durumları ile birleşen tutumlar” olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, önceden var olan baskılar veya engeller ile aktivitelere katılmada “isteksizlik” arasında da sıkı bir ilişki olduğu ileri sürülmektedir.

Daha çok psikolojik boyutta açıklanan bu nedenin dışında, gençlerin boş zaman aktivitelerine “katılmamaları”nda ifade ettikleri nedenlerin “bireyden kaynaklanan” nedenler olmaktan çok, öğrenim gördüğü kurumun fiziki, sosyal ve yönetsel özelliklerinden kaynaklandığı ileri sürülebilir. Özellikle Ed. Fak.’de erkek öğrencilerde boş zaman değerlendirme konusunda %22.3 gibi bir oranın “katılmama” nedenine yorum getirmeyişleri, toplumsallaşma sürecinde boş zaman değerlendirme davranışının “şekillenmediği”ni göstermektedir. Öğrencilerin büyük bir kısmı boş zaman değerlendirme etkinliklerine katılmama nedenlerini, öğrenim gördükleri kurumdaki aktivitelere ve “ayırabildikleri zamana” bağlarken, çevresel faktörleri sorgulamışlardır. Bu veriler Jackson’ın belirtilen görüşünü de destekler niteliktedir (Jackson, 1990: 60).

Yapılan bu araştırmada, üniversite öğrencilerinin boş zaman değerlendirme ile ilgili tutum ve davranışlarında farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu farklılıklar daha çok, üniversite öğrenimi döneminde, içinde bulunduğu sosyal ve fiziki çevre

koşullarından kaynaklanmaktadır. Yükseköğrenim çağındaki gençlerin, çevre koşulları ile bütünleştiği ve çevrenin sunmuş olduğu olanaklar çerçevesinde boş zaman değerlendirmede farklı eğilimler sergiledikleri belirlenmiştir.

SONUÇ

Bu bağlamda, eğitimin ayrılmaz bir parçası olan boş zaman değerlendirme aktiviteleri, “çağdaş üniversite anlayışı” içinde yerini alabilmeli ve “üniversite”, öğrencilerin yalnız öğrenim gördükleri “akademik” alanlarla ilgili alt-yapı düzenlemeleri ile kalmayıp, aynı zamanda “sosyal, kültürel, sportif” alanlarda da düzenlemelere gitmelidir. Özellikle boş zaman değerlendirme aktivitelerinde, üniversitenin toplumsal bir kurum olarak etkin olması beklenirken, asıl işi “eğitim” olmayan, bununla birlikte toplumsal işleyişte etkin rol oynayan kurumlarca da desteklenmesi beklenir. Merkezi hükümet politikaları, üniversite anlayışı içinde, üniversite ve öğrenci ilişkisini düzenlerken, üniversite-toplum ilişkisine öncelik tanımalıdır. Eğitim, resmi ve resmi olmayan tüm kurum ve örgütlerle bir bütün içinde algılanmaktadır. Okulda geçen eğitim aktivitesi, okul-dışı aktiviteleri belirlediği gibi, okul-dışı aktiviteler de, okul sisteminin niteliği üzerinde etkili olmaktadır. Bu anlayış içinde, üniversite ortamında zorunlu zaman dilimini geçiren gençler, okul dışında da boş zaman değerlendirme mekanları ve örgütlenme ile desteklenmelidir. Belki bu nedenle, “çağdaş üniversite” anlayışında üniversite, sadece “kampus” olarak düşünülmemekte; kampusun bulunduğu kentlerin olanakları da göz önüne alınmaktadır.

KAYNAKÇA

- Bergier, M.J. (1981). “A Conceptual Model of Leisure-Time Choice Behavior”. **Journal of Leisure Research**. Vol. 13, No 2.
- Bishop, D.W. ve Ikeda, M. (1970). “Status and Role Factors in the Leisure Behavior of Different Occupations”, **Sociology and Social Research**. No.44.

- Butler, G. (1968) **Introduction to Community Recreation**. 4 th. ed., New York: Mc Graw-Hill Book Comp.
- Cheek, N. ve Burch W. (1976). **The Social Organization of Leisure in Human Society**, New York : Harper Row.
- Cunningham, D.A. ve ark. (1970). "Active Leisure Activities As Related to Occupations". **Journal of Leisure Research**. Vol. 2.
- Dumazedier, J. (1968). "Leisure", **Encyclopedia of Social Sciences**. U.S.A.: McMillian Co&Free Press.
- Dumazedier, J. (1971) "Leisure and Post-Industrial Societies", Kaplan M. ve Bosserman P., (edt), **Technology Human Values and Leisure**, Abingdon Press, New York, 1971 içinde
- Dumazeider, J. (1974). **Sociology of Leisure**. New York: Elsevier,
- Feibleman, J. K. (1968). **Institutions of Society**. New York: Humanities Press.
- Hicter, M. (1968). "Boş Zaman Değerlendirme Politikası". **Boş Zaman Değerlendirme Semineri Bildirileri**. İstanbul : İ. Akgün Matbaası.
- Hull, R.B. (1990). "Mood as a Product of Leisure: Causes and Consequences". **Journal of Leisure Research**. Vol. 22, No:2.
- Jackson, E.L. (1990). "Variations in the Desire to Begin a Leisure Activity: Evidence of Antecedent Constraints?". **Journal of Leisure Research**. Vol. 22, No:1
- Kelly, R. J. (1976). "Leisure as a compensation for work restraint". **Sociology of Leisure**. Vol. 8.
- Lindsay, J.J. ve Ogle R.A. (1972). "Socioeconomic Patterns of Outdoor Recreation Use Near Urban Areas". **Journal of Leisure Research**. Vol.4.
- Matras, J. (1984). **Social Inequality, Stratification and Mobility**. 2 nd. Ed. N.J: Englewood Cliffs, Prentice Hall, Inc.
- Miller, P.N. ve Robinson, M. D. (1963). **The Leisure Age**. California: Wadsworth Publishing Comp. Inc.
- Parker, S. (1971). **The Future of Work And Leisure**. London: Mac Gibbmon &Kee.
- Rapaport, R. ve Rapaport, R.N. (1974). "Four Themes in the Sociology of Leisure". **The British Journal of Sociology**. Vol.25.
- Robinson, J. (1977). **How Americans Use Their Time: A Social- Psychological Analysis of Everyday Behavior**. New York.
- Samdahl, D.M. (1992). "Leisure in Our Lives: Exploring the Common Leisure Occasion". **Journal of Leisure Research**. Vol.24, No:1.
- Tatlıdil, E. (1989). **Kentleşme ve Gecekondu**, İzmir: E.Ü. Ed. Fak. Yay. No:47.
- Tatlıdil, E. (1993). "Kent Kültürü ve Boş Zaman Değerlendirme". **I. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildirileri**. İzmir: E.Ü. Ed. Fak. Sosyoloji Böl. ve Sosyoloji Derneği.
- Tezcan, M. (1993). **Boş Zamanlar Sosyolojisi**. Ankara: A.Ü. Eğ. Bil. Fak.Yay. No:174.
- Wilson, J. (1980). "Sociology of Leisure". **Annual Review of Sociology**. Vol. 6.
- Whittaker, D. ve Shelby, B. (1988). "Types of Norms For Recreation Impacts: Extending the Social Norms Concept". **Journal of Leisure Research**. Vol.20, No:4.
- Yoesting, D.R. ve Burkhead, D.L. (1973). "Significance of Childhood Recreation Experience on Adult Leisure Behavior: An Exploratory Analysis". **Journal of Leisure Research**. Vol. 5.
- Zeitlin, I. M. (1987). **Ideology and the Development of Sociological Theory**. 3 rd. Ed., Englewood Cliffs, Printice Hall.
- Zuzanek, J. (1974). "Society of Leisure or The Harried Leisure Class? Leisure Trends in Industrial Societies". **Journal of LeisureResearch**. Vol. 6.